

SMELLEKENS *FALCO COLUMBARIUS* OP DE ATLANTISCHE OCEAAN

Records of *Falco columbarius* on the Atlantic Ocean

G. F. MEES

WAARNEMINGEN EN VANGSTEN

I. — Door bemiddeling van Dr. A. C. van Bruggen ontving ik van Mr. J. C. Droste te Overveen ter determinatie een kleurenfoto van een kleine roofvogel, genomen aan boord van het jacht „Westenwind” op de Atlantische Oceaan. De foto die hierbij in zwart-wit is afgedrukt (Fig. 1), is ongetwijfeld van een Smelleken *Falco columbarius* en gezien het kleed een wijfje of een jonge vogel. Daar de waarneming geschiedde op enige duizenden kilometers afstand van de dichtstbijzijnde localiteiten waarvan deze soort tot dusver was vermeld, is een volledige documentatie van belang. Gelukkig was de heer Droste in staat zeer uitvoerige gegevens te verschaffen die ik hier citeer:

„Ik heb even mijn logboek geraadpleegd om te zien wanneer het valkje aan boord kwam en dat was op 23 oktober 1974. De positie van de „Westenwind” was toen 21°10'N, 33°30'W. Deze plaats was gesitueerd als volgt:

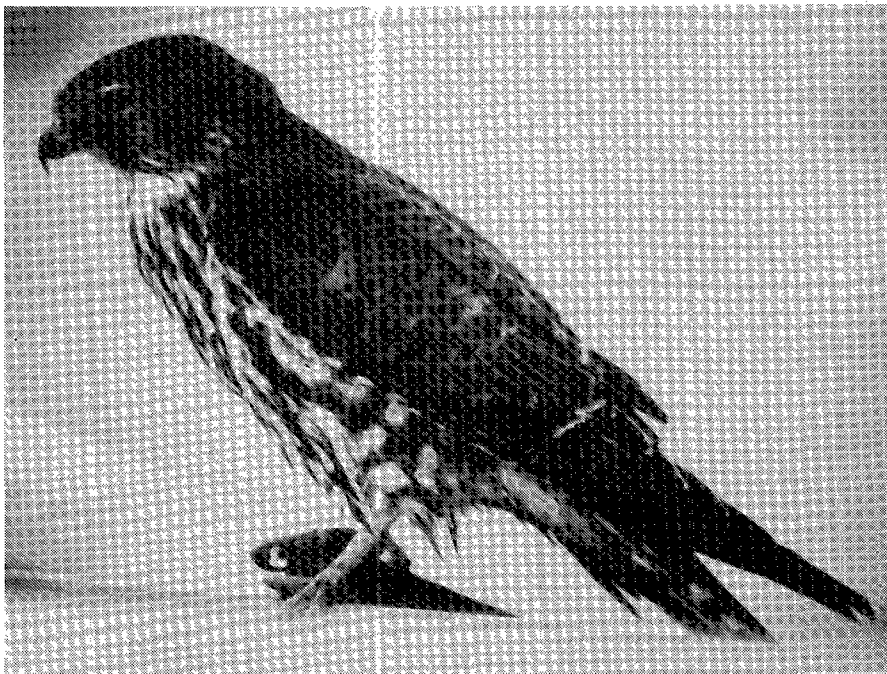

Fig. 1. Smelleken *Falco columbarius* aan boord van het jacht „Westenwind”, 23/24 October 1974.

Falco columbarius on board of the “Westenwind” (23-24 October 1974).

dichtstbijzijnde eilanden Santo Antão (Kaap Verdische Eilanden), gelegen 540 m in OZO richting, en Hierro (Canarische Eilanden), gelegen 540 m in ONO richting; dichtstbijzijnde vasteland Cap Blanc (Afrika) 900 m O en Frans Guyana (Zuid-Amerika) 1380 m ZW. Voor de boeg hadden wij het eiland Guadeloupe op 1500 m W.

Het vogeltje is ongeveer 24 uur aan boord gebleven, in welke tijd „Westenwind” 140 mijl heeft afgelegd. De schatting van de plaats waar het ons verlaten heeft is dezelfde breedtegraad $21^{\circ}10'$ en wat de lengtegraad betreft 36° W. Hij vloog weg in zuidelijke richting.

Nadat het vogeltje op het kajuitdek was geland heeft het zich enige tijd bij de bemanning in de kajuit opgehouden op niet meer dan een halve meter afstand van sommigen van ons. Later is het voor de grote mast achter het luik naar het vooronder gaan zitten; daar hebben wij het wat water, stukjes vlees en brood gegeven waar het niet erg veel van gegeten heeft”.

Over geslacht, leeftijd en subspecifieke status van de vogel valt het volgen-de te zeggen. In elk geval is het geen volwassen mannetje. Volgens Herroelen (1965) zou bij jonge vogels de washuid blauwachtig zijn, bij adulte vogels geel; indien dit kenmerk betrouwbaar is zou de vogel adult en derhalve een wijfje zijn, want op de foto is duidelijk te zien dat de huid om de neusgaten groengeel is. Glutz, Bauer & Bezzel (1971: 792) verklaren echter: „Wachshaut bei juv. bläulich bis grünlichgelb, bei ad. chromgelb”, zodat dit kenmerk blijkbaar wat variabel is. Volgens de laatstgenoemde auteurs zijn de poten van jonge vogels citroengeel, van adulte vogels dieper (chroom) geel. De vogel op de foto heeft donkergele, zelfs okergeel te noemen poten, wat dus op adult zou wijzen. Een definitieve uitspraak durf ik echter toch niet te doen.

Blijft de vraag tot welk ras de vogel behoort. In aanmerking komen drie rassen: *F. c. columbarius*, die broedt in noord-oostelijk Noord-Amerika en overwintert tot in het noord-westelijke deel van Zuid-Amerika, oostelijk tot de Orinoco Delta en Trinidad; *F. c. subsaeson*, broedvogel van IJsland die voornamelijk op de Britse Eilanden overwintert, en *F. c. aesalon*, wiens broedgebied zich uitstrekt over Noord-Europa en West-Siberië, terwijl hij de winter doorbrengt tot in Zuid-Europa en, niet algemeen, in Noord-Afrika (o.a. enkele vermeldingen van noordelijk Marokko, Algerije en Tunesië). Het voornaamste verschil tussen het Amerikaanse ras *F. c. columbarius* en de beide Europese rassen is dat het eerstgenoemde minder, verder uiteenliggende, lichte dwarsbanden op de staart heeft. Hoewel van de vogel op de foto maar een klein stukje van de staart te zien is, geeft hij de indruk van het Europese type te zijn. De heer Droste heeft echter behalve de foto ook nog filmopnamen gemaakt en op de film is het Smelleken prachtig te zien terwijl het met uitgespreide staart met de rug naar de lens gekeerd staat. De zes dicht bijeen geplaatste lichte dwarsbanden tonen overtuigend dat het tot een Europees ras behoort. Van Baars-Klinkenberg & Wattel (1964) noemen nog

een kenmerk van de Europese rassen, n.l. de aanwezigheid van licht roestkleurige vlekjes langs de buitenranden der buitenste grote slagpennen. Op de foto zijn deze duidelijk te zien. Een door mij persoonlijk verzameld wijfje van Trinidad, behorende tot het Amerikaanse ras, toont deze vlekjes echter ook, en het enige dat men kan zeggen is dat zij bij Europese vogels over het algemeen beter ontwikkeld zijn. Voor wat het waard is en voor zover dat nog nodig was, bevestigt dit kenmerk de Europese herkomst van de vogel op de foto. De rassen *F. c. aesalon* en *F. c. subaesalon* verschillen in grootte: laatstgenoemd ras is groter, wat op een foto natuurlijk niet te zien is. Weliswaar noemen Glutz, Bauer & Bezzel (1971: 803) ook nog verschillen in kleur en tekening, maar onderzoek van materiaal der beide rassen in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie bracht mij tot de conclusie dat daaraan geen diagnostische waarde kan worden toegekend bij de determinatie van enkele individuen. De vogel op de foto is dus óf een adult wijfje óf een eerstejaarsvogel (♂ of ♀) behorend tot een der beide Europese rassen.

II.— Bij het doornemen van het balgmateriaal van Smellekens in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie vond ik een niet tot op subspecies gedetermineerd wijfje (reg. nr. 3091) dat op 5 januari 1914 werd ontvangen van de Rotterdamse Diergaarde, met de opgave: „op zee bij Newfoundland gevangen”. Daar de Amerikaanse vorm *F. c. columbarius* op Newfoundland broedt, lag het voor de hand aan te nemen dat de vogel tot dat ras behoorde, doch dat bleek niet het geval, de vogel is ongetwijfeld Europees en mag op grond van de vleugelmaat (211 mm) met zekerheid tot *F. c. aesalon* worden gerekend.

Bij mijn weten vormt deze vogel het eerste bewijs van voorkomen van dit ras van het Smelleken in Noord-Amerika buiten Groenland. Op zee bij de zuidpunt van Groenland werd op 22 mei 1949 een exemplaar, ook al een wijfje, gevangen (Salomonsen 1950: 224), terwijl *F. c. subaesalon* eveneens van Groenland bekend is, hetgeen gezien de nabijheid van het broedgebied (IJsland) geen verrassing behoeft te wekken.

Het is jammer dat er bij onze balg geen nauwkeuriger gegevens zijn over datum en vindplaats. Het is duidelijk dat wat gebeurd moet zijn is dat de vogel bij Newfoundland aan boord van een schip is gevlogen (vermoedelijk reeds in slechte conditie, zodat hij zich liet grijpen), in leven is gehouden aan boord, na aankomst te Rotterdam aan de Rotterdamse Diergaarde is afgeleverd, en vermoedelijk spoedig daarna is gestorven en aan ons gestuurd. In ons archief was daarover helaas niets te vinden, en ook navraag bij de directie van de Rotterdamse Diergaarde leverde niets op. Hoe lang de gevangenschap heeft geduurd: enkele weken of misschien enkele maanden, is derhalve niet meer na te gaan. Aan de herkomst van de vogel kan echter mijns inziens niet worden getwijfeld; in dit verband wil ik er op wijzen dat de toenmalige directeur van de Rotterdamse Diergaarde, Dr. J. Büttikofer, zelf jarenlang ornithologisch conservator van het Rijksmuseum van Natuurlijke

Historie was geweest en in die periode duizenden vogels heeft verzameld, gedertermineerd en geëtiketteerd. Hij was zich dus van het belang van een juiste herkomstopgave zeker bewust.

III. — Het is dienstig een overzicht te geven van andere gevallen van Smellekens die ver buiten het normale verspreidingsgebied zijn waargenomen. Het geringe aantal dezer gevallen bevestigt het uitzonderlijk karakter ervan. In de eerste plaats is er het door Van Baars-Klinkenberg & Wattel (1964) genoemde individu, begin november 1963 gevangen op zee voor de Braziliaanse kust ter hoogte van Bahia. Deze vogel behoorde tot het ras *F. c. subaesalon*.

Geographisch nog merkwaardiger in het exemplaar van *F. c. aesalon* dat in februari 1891 te Durban in Zuid-Afrika werd geschoten (Finch-Davies 1920, Winterbottom 1955).

Het Smelleken dat op 9 oktober 1962 aan boord van de „Mauretania” werd gezien, ruim 900 zeemijlen oostelijk van New York, middagpositie 41°40' N, 53°59' W (cf. Durand 1963) behoorde waarschijnlijk tot de nominaatvorm, daar het verscheen met een stroom van Noord-Amerikaanse trekvogeltjes.

Het IJslandse ras *F. c. subaesalon* maakt natuurlijk regelmatig vluchten over de noord-oost Atlantische Oceaan, naar en van de winterkwartieren op de Britse Eilanden (cf. Williamson 1954); een waarneming ongeveer op 19° W, 51° N, dat is ca. 400 mijl westelijk van Ierland (Wilkinson 1956) is niet al te ver buiten de normale trekroute en zal deze ondersoort hebben betroffen.

SUMMARY

On 23 October 1974 a European Merlin *Falco columbarius* in female plumage, flew on board the west bound yacht “Westenwind” in the central Atlantic Ocean at 21°10' N, 33°30' W, the nearest land being Santo Antão (Cape Verde Islands), 540 nautical miles ESE. About 24 hours later and 140 miles farther west the bird flew off in a southern direction.

The collection of the Rijksmuseum van Natuurlijke Historie contains the skin of a female *Falco columbarius aesalon* obtained at sea near Newfoundland. The bird was received from the Rotterdam zoological gardens on 5 January 1914, but would have been captured some weeks prior to that date. Unfortunately it was no longer possible to trace the exact date, position and circumstances under which it was captured.

LITERATUUR

- Baars-Klinkenberg, G. van & J. Wattel 1964. Merlin (*Falco columbarius*) from Bahia, Brazil. *Ardea* 52: 225—226.
- Glutz von Blotzheim, U.N., K. M. Bauer & E. Bezzel 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Durand, A. L. 1963. A remarkable fall of American land-birds on the „Mauretania”, New York to Southampton, October 1962. *Br. Birds* 56: 157—164.
- Finch-Davies, C. G. 1920. Letter. *Ibis* 11 (2): 508—509.
- Herroelen, P. 1965. Het Smelleken, *Falco columbarius* Linnaeus, in België. *Giervalk* 55: 384—393.

- Salomonsen, F. 1950. En fuglesamling fra Nordatlanten. Dansk Orn. For. Tidsskr. 44: 223—226.
Wilkinson, D. H. 1956. Merlin in the North Atlantic. Br. Birds 49: 501—502.
Williamson, K. 1954. The migration of the Iceland Merlin. Br. Birds 47: 434—441.
Winterbottom, J. M. 1955. Merlin in Natal. Ostrich 26: 160.

Adres: Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Raamsteeg 2, Leiden.